

УДК 339.727.22 (045)

Вареник А. С.

Національний авіаційний університет, Київ

ПЕРЕШКОДИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена міжнародній інвестиційній діяльності в Україні. Розглядається сучасний стан, масштаби і перешкоди іноземного інвестування. Дослідження українського інвестиційного клімату та пошук інструментів підвищення його привабливості дасть змогу створити єдину стратегію з реабілітації міжнародної інвестиційної діяльності в Україні.

Світовий досвід засвідчує, що країни з перешкодами економіками не в змозі самостійно вийти з економічної кризи без ефективного залучення й використання іноземних інвестицій. Саме інвестиції є двигуном процесу глобалізації, що акумулюють державний, підприємницький та змішаний капітал, забезпечують вільний доступ до надсучасних технологій, сприяють структурній перебудові економіки в цілому, зростанню ВВП та ВВП на душу населення тощо.

У вузькому розумінні міжнародні інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу за кордон з метою отримання максимального прибутку. У широкому розумінні міжнародні інвестиції – це інвестиції, реалізація яких передбачає взаємодію учасників, що є резидентами різних держав [2]. Згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 року інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Проблематика міжнародного інвестування й економічного розвитку протягом останніх століть займала провідне місце в фундаментальних працях та економічних дослідженнях А. Бальцеровича, О. Білоуса, М. Бурмаки, Г. Климка, І. Бланка, Дж. Кейнса, Ю. Макогона, Ф. Модігліані. Актуальним питанням залучення інвестицій в економіку України та покращення її інвестиційного іміджу присвячено праці О. Гаврилюка, О. Козака, П. Гайдуцького, В. Комарова. Разом із тим, ступінь наукового опрацювання проблем та напрямків вдосконалення міжнародної інвестиційної діяльності в Україні є недостатнім і потребує подальшого аналізу і вироблення рекомендацій для проблемної області. Актуальним також є комплексне дослідження шляхів покращення інвестиційного клімату в умовах глобалізації та світової кризи.

Цілком зрозуміло, що іноземне інвестування займає особливе місце серед векторів зовнішньоекономічної діяльності та пріоритетів розвитку

економіки України. За останні роки держава здійснила ряд успішних кроків на шляху інтеграції у світовий економічний простір. І це, в свою чергу, підвищило інвестиційну привабливість України. Серед таких кроків слід виділити:

1. Визнання ЄС і США ринкового статусу економіки України;

2. Підписання угод про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та більш ніж 70 країнами світу (угода між Урядом України та Урядом Республіки Сінгапур про сприяння та взаємний захист інвестицій (ратифікована 19.04.2007 р.), угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій (ратифікована 20.10.1995 р.), угода між Урядом України та Урядом Королівства Швеція про сприяння та взаємний захист інвестицій (ратифікована 25.12.1996 р.), угода між Україною і Федеративною Республікою Німеччина про сприяння здійсненню і взаємний захист інвестицій (ратифікована 11.10.1994 р.) тощо);

3. Укладення міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування між Україною і 67 країнами світу станом на 31.01.2011;

4. Скасування Сенатом США поправки Джексона-Веніка щодо України в 2005 році;

5. Ратифікація Вашингтонської Конвенції 1965 р. про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними суб'єктами господарювання 16 серпня 2000 року;

6. Набуття України членства в Світовій організації торгівлі (СОТ) 16 травня 2008 року.

Згідно з даними Державного комітету статистики України, починаючи з 2005 року, щорічний приріст іноземних інвестицій (ПІІ) завдяки цим факторам становив понад 20%. Зокрема, у 2005 році обсяг залучених прямих іноземних інвестицій склав 7,8 млрд. дол. США, в 2006 році – 4,7 млрд. дол., в 2007 році – 7,9 млрд. дол. і в 2008 році – 6,1 млрд. дол. Негативні тенденції, які були викликані упродовж 2009 року світовою

фінансово-економічною кризою, мали прямий вплив на інвестиційну діяльність як України, так і інших країн світу. У результаті в 2009 році приріст іноземних інвестицій в Україну склав 4303 млн. дол. США, а сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України станом на 01.01.2010 року становив 40053 млн. дол. США. Обсяг прямих іноземних інвестицій на одного громадянина України збільшився до 872 дол. США на початок 2010 року.

Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України станом на 1 січня 2011 року становив 44 млрд 708,0 млн дол, що на 11,6 % більше за обсяг інвестицій на початок 2010 року, та в розрахунку на одну особу становив 978,5 дол.[1]. Інвестиції до України надійшли зі 125 країн світу. До основної десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 82 % загального обсягу прямих інвестицій, входять:

Країни	Обсяги ПІІ 01.01.2011(млн. дол. США)	В % до підсумку
Усього	44708,0	100,0
У тому числі:		
Кіпр	9914,6	22,2
Німеччина	7076,9	15,8
Нідерланди	4707,8	10,5
Російська Федерація	3402,8	7,6
Австрія	2658,2	5,9
Франція	2367,1	5,3
Сполучене Королівство	2298,8	5,1
Швеція	1729,9	3,9
Віргінські Острови, Британські	1460,8	3,3
США	1192,4	2,7
Інші країни	5121,1	11,5

Зросли обсяги капіталу з Кіпру на 909,3 млн дол, Російської Федерації – на 836,4 млн дол, Нідерландів – на 753,3 млн дол, Франції – на 736,3 млн дол, Німеччини – на 475,0 млн дол і Швеції – на 454,1 млн дол. Зазначені країни забезпечили майже 90 % приросту іноземного капіталу в Україні [1].

Серед найбільших іноземних компаній-інвесторів в Україні слід виділити: Siemens, Mittal Steel, Volkswagen, Sony, Panasonic, Deutsche Telecom, Jabil Circuit and Electronics, Telenor, Coca-Cola, TNK-BP, Cargill, Carlsberg, Philip Morris, Sun Interbrew, Kraft Foods, Nestle, Reemtsma, Raiffeisen Bank, Erste Bank, ING Bank, EFG Group, McDonalds, Metro Cash & Carry, Billa, Paterson та ін.

Аналіз статистичних даних щодо напрямків залучення іноземних інвестицій в економіку України засвідчив, що більша їх частина спрямовувалася в промисловість (23,9 %), фінансову сферу (19,5 %), торгівлю і післяпродажне обслуговування (10,3 %), а також операції з нерухомістю (10,2 %) [1]. Така тенденція сприяла підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, оскільки інвестиції спрямовуються на

оновлення основних фондів і впровадження нових технологій виробництва.

У результаті проведених досліджень ПІІ в різних областях України можна констатувати різкий дисбаланс у регіональній структурі на користь Києва (36,4 % загального обсягу інвестицій) та Київської області (3,7 %), а також доволі потужні інвестиційні показники трьох східних індустриальних областей – Дніпропетровської (8,9 %), Харківської (4,7 %) та Донецької (4,5 %). Підвищений інвестиційний рейтинг столичного міста серед інших регіонів України обумовлюється специфікою столичних функцій, а не високими темпами зростання економіки міста. Найбільш незначні показники обсягів ПІІ мають Тернопільська (0,2 %), Кіровоградська (0,2 %), Чернігівська (0,2 %) та Чернівецька (0,1 %) області.

Динаміка інвестицій демонструє, що інвестиції в країну надходять, і з кожним роком їх обсяг збільшується, але їх все ж їх замало для того, щоб досягти рівня розвитку розвинутих країн. На сьогоднішній день можна виділити цілу низку проблем міжнародної інвестиційної діяльності в Україні, що перешкоджають поліпшенню інвестиційного клімату і умов ведення бізнесу іноземними суб'єктами.

По-перше, упродовж тривалого часу в Україні не існувало відповідних державних структур та стратегій із залучення та освоєння іноземних інвестицій. Тільки з 2005 року в державі почало функціонувати Державне агентство України з інвестицій та розвитку, яке є центральним органом виконавчої влади у сфері інвестиційної діяльності. На сьогодні до сфери управління агентства входять Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Державне підприємство «Національний центр впровадження галузевих інноваційних програм», Державне підприємство «Державна інвестиційна компанія», а також 27 регіональних центрів з інвестицій та розвитку. До того ж в Україні реалізується проєкт Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки. Метою Програми є створення умов для активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на модернізацію реального сектору економіки та забезпечення сталого економічного розвитку. Очікується, що виконання Програми сприятиме досягненню основних макроекономічних показників розвитку України та дозволить зміцнити на кінець 2015 року її позиції на світових інвестиційних ринках. До кінця 2015 року планується залучити близько 52,2 млрд. грн. інвестицій в реалізацію інвестиційних, інноваційних та інфраструктурних проєктів України.

По-друге, характерною особливістю, яка стримує поліпшення інвестиційного клімату є обмеженість державних підприємств, що підлягають приватизації, і в яких зацікавлені потенційні інвестори [2]. Попри існування певної кількості державних підприємств, під які можна залучати іноземні інвестиції, перспектива розвитку цього джерела є обмеженою вже в короткостроковому періоді.

По-третє, в Україні відчувається незабезпечення усім суб'єктам економічних відносин, у тому числі й іноземним інвесторам, рівних економічних прав і свобод у здійсненні фінансово-економічної діяльності. Зосередження заходів державних стратегій і програм на розподілі державних коштів чи наданні преференцій окремим групам господарюючих суб'єктів призвело до викривлення конкурентних можливостей на національному ринку, непрозорості в сфері розподілу ресурсів та створення «інвестиційного клімату для обраних».

По-четверте, умови ведення бізнесу в Україні відрізняються складністю податкової системи та надмірним податковим навантаженням. За даними Світового Банку Україна за рівнем якості середовища для здійснення господарської діяльності в 2011 році посідає 145 позицію зі 183 країн

світу. Порівнюючи цей загальний показник з минулорічним, можна помітити його підвищення на два пункти в кращу сторону. В цей же час згідно рейтингу «Paying taxes», складеному Світовим банком і аудиторською компанією «Price WaterhouseCoopers», українська система оподаткування за витратами часу і ресурсів знаходиться на 181 місці. Нижчі позиції займають тільки Венесуела і Білорусь. Підприємцям в Україні доводиться платити 135 податків і витратити на це 657 годин на рік [5].

По-п'яте, в Україні існуючі механізми забезпечення ринкових прав і свобод інвесторів практично недієздатні, рівень захисту інвесторів досить низький. За показником захисту інвесторів Україна в 2011 році обіймає 109 місце серед 183 країн, причому показник впав на одну позицію у порівнянні з 2010 роком [5]. Найбільше відставання зберігається за критерієм розкриття інформації та відповідальності директорів, що ускладнює прихід на ринок іноземних інвесторів і підвищує ризики придбання пакетів акцій. Негативну роль також відіграє пасивність держави у забезпеченні правового поля для активізації інвестиційного клімату. За рейтингом захищеності прав власності, складеним «Property Rights Alliance», Україна серед 115 країн знаходиться на 83 місці і поступається всім країнам Центрально-Східної Європи.

По-шосте, в Україні спостерігається негативний міжнародний імідж через відсутність надійної інвестиційної історії, що формується роками внаслідок успішних капіталовкладень інвесторів, значні диспропорції регіонального та галузевого розвитку, застарілість обладнання та інфраструктури. Значної шкоди Україні завдала світова фінансова криза, в умовах якої інвестори не ризикують вкладати свої засоби в нестабільну українську економіку, яка потерпає від бюрократії, корупції та злочинів економічного характеру.

За оцінками Міністерства економіки, загальна потреба в інвестиціях для структурної перебудови економіки України становить від 140 до 200 млрд. дол. США, а щорічна потреба – близько 20 млрд. дол. США. [3] В той же час за розрахунками асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», потреба тільки сільського господарства України в інвестиційному капіталі дорівнює близько 60 млрд. дол. За оцінками експертів Світового банку, для досягнення рівня США Україні потрібно загалом 4 трлн. дол. США [3].

Беручи до уваги всі перешкоди і проблеми, необхідно акцентувати, що іноземні інвестори, перш за все, при виборі об'єкта

капіталовкладення керуються двома умовами: отриманням максимального прибутку й захищеністю вкладень. На даний момент, на жаль, жодна з цих умов в Україні не виконується повністю, хоча усвідомлення важливості й необхідності міжнародного інвестування в національну економіку вже є першим кроком у подоланні негативних тенденцій та покращення інвестиційного клімату.

Проаналізувавши розглянуті вище проблеми, серед невід'ємних та пріоритетних задач державної політики по покращенню міжнародної інвестиційної діяльності в Україні слід виділити наступні:

1. Продовження розробки ефективної програми залучення іноземних інвестицій в країну в цілому, а також формування векторів регіональної інвестиційної політики, які б всебічно враховували рівень економічного розвитку та інвестиційну привабливість і потенціал кожного регіону. Доцільно залучити до процесу обговорення та розробки нововведень широке коло спеціалістів, науковців, представників бізнесу та органів державної влади.

2. Впровадження надійного та ефективного інституційного захисту прав інвесторів, вдосконалення нормативно-правового поля міжнародної інвестиційної діяльності. Чинне українське законодавство передбачає засоби захисту прав інвесторів, але реальний захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності не може обмежуватися прийняттям норм права. Необхідно також забезпечити практичну можливість реалізації правових норм, а це свідчить не тільки про важливість закріплення у законодавстві норм про захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності, але і необхідність розробки дієвого механізму їх реалізації.[4]

3. Завершене й послідовне реформування податкової системи, яке б відповідало міжнародним стандартами і кращим світовим практикам в сфері оподаткування і було адаптоване до українських реалій. Перші запроваджені кроки в проблемній сфері свідчать про готовність уряду поліпшувати міжнародну інвестиційну діяльність в державі і є сигналом для потенційних інвесторів.

4. Лібералізація зовнішньої торгівлі та руху іноземного капіталу, розвиток фінансового сектора та формування привабливих інвестиційних стимулів.

5. Підвищення стабільності політичної системи, зменшення рівня корумпованості, бюрократії, подолання тенденції тінізації економіки та криміналізації суспільства.

Отже, в результаті аналізу поточного стану, масштабів і системи перешкод міжнародної інвестиційної діяльності в Україні було запропоновано ряд заходів щодо реабілітації інвестиційного клімату з урахуванням загальних тенденцій міжнародного інвестування і тих практичних кроків, які вже були запроваджені в життя урядом країни. Подолання бар'єрів, розглянутих у статті, створить нормальні умови для роботи інвесторів та економічного зростання України в майбутньому. Проте в цьому напрямку ще потрібно багато працювати, тому що велика кількість проблем залишаються нерозв'язаними і потребують ґрунтового підходу та ефективних дій.

Список літератури

1. *Державний комітет статистики України/ Зовнішньоекономічна діяльність/ Прямі іноземні інвестиції в Україну (щоквартальні показники) [Електронний ресурс] //http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/zd/ivu/ivu_u/ivu0410.html*
2. *Кокоріна В.І.* Стан та проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України// Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. – № 6. – С. 101-105.
3. *Пепельнюхов Р.В.* Інвестиційна привабливість економіки України (інвестиційний клімат)// Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 21. – С. 24-28.
4. *Стойка В.М.* Захист прав суб'єктів інвестиційної діяльності: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04/НАН України; Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2003.
5. *Doing Business 2011. Ukraine/ Making a Difference for Entrepreneurs/ Comparing Business Regulations in 183 Economies/ A Copublication of the World Bank and the International Finance Corporation.*

*Науковий керівник - Дячук І.Д.,
канд. філос. наук., проф.*